

СОЦІАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ДОСВІД КРАЇН ЄС

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2023.3.10>

Постановка проблеми. Порушення інфраструктурних зв'язків через воєнні дії, брак фінансових, інвестиційних та матеріально-технічних ресурсів, обмежена платоспроможність населення, - все це призвело до того, що Україна, на сучасному етапі економічного розвитку перебуває на дуже низькому соціально-економічному рівні, тому питання щодо відображення соціальної спрямованості в державній енергетичній політиці України, встановлення проблем та інструментів вирішення соціальних проблем у цій площині є вкрай актуальним. *Метою статті* полягає у розробленні рекомендацій щодо з'ясування шляхів розв'язання проблеми захисту вразливих споживачів як складової соціальної спрямованості в державній енергетичній політиці. *Методи, використані в дослідженні:* компаративного аналізу, деталізації та узагальнення, порівняння та групування тощо. *Гіпотезою дослідження* стало припущення, що в умовах війни слід шукати нові підходи до формування енергетичної безпеки в національному вимірі, у тому числі з врахуванням вразливих верств населення. *Виклад основного матеріалу.* Статистичний аналіз свідчить про те, що в Україні актуалізувалися фактори поглиблення енергетичної бідності. Визначено, що енергетичну бідність може спричинити комбінація таких факторів: низький дохід; неефективні будівлі та прилади в них; високі ціни на енергоносії; нестача інформації про інструменти стимулювання зменшувати енергоспоживання. Підкреслено, що енергетичну бідність спричиняють відсутність доступу до електроенергії та брак чистої енергії для приготування їжі. Підсумовано, що питання посилення захисту соціально вразливих споживачів набуває виняткової гостроти та здобуває масштабів національного значення. *Оригінальність та практична значимість дослідження.* Усі сторони, які беруть участь у забезпеченні конкуренції на енергоринках, мають активно залучатися найбільш вигідним для споживачів чином. Наведена теза має стати вихідною й константною для державних установ, органів регулювання, організацій споживачів, бізнес-організацій, науковців та інших. *Висновки.* Розв'язання проблеми захисту вразливих споживачів та подолання руйнівного впливу війни на ситуацію з енергетичною бідністю можливо за рахунок реалізації політики соціальної підтримки населення шляхом розвитку інституту захисту прав споживачів із забезпеченням максимальної відкритості діяльності суб'єктів енергетичної інфраструктури, використання механізму громадського контролю, створення енергетичної платформи та проведення моніторинг. Питання енергетичної бідності напряму пов'язано із питанням забезпечення енергетичної безпеки країни яка, у свою чергу, є невід'ємною складовою національної безпеки, саме питання врахування фактору енергетичної бідності під час оцінки енергетичної безпеки, на думку авторів, потребує окремо-го наукового дослідження.

Ключові слова:

соціальна спрямованість, енергетична політика, вразливі верстви споживачів, обмежена платоспроможність населення, інфраструктурні зв'язки.

¹ **Самойленко Інна Олександрівна**, д-р екон. наук, доцент, професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Samoilenko Inna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Management and Business Administration Department, National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute", Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3623-4998>

e-mail: samoylbox@gmail.com

² **Гатило Валентина Петрівна**, канд. екон. наук, доцент, в.о. завідувача кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна.

Hatylo Valentyna, Ph.D. of Economic Sciences, Associate Professor, Acting Head of the Management and Business Administration Department, National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute", Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5518-9694>

e-mail: gatulo@ukr.net



SOCIAL ORIENTATION OF ENERGY POLICY: UKRAINIAN REALITIES AND EXPERIENCE OF EU COUNTRIES

Formulation of the problem. Violation of infrastructural connections due to military actions, lack of financial, investment and material and technical resources, limited solvency of the population - all this has led to the fact that Ukraine, at the current stage of economic development, is at a very low socio-economic level, so questions about reflection of social orientation in the state energy policy of Ukraine, establishment of problems and tools for solving social problems in this area is extremely relevant. *The purpose of the article* is to develop recommendations for finding ways to solve the problem of protecting vulnerable consumers as a component of social orientation in the state energy policy. *Methods used in the research:* comparative analysis, detailing and generalization, comparison and grouping, etc. *The hypothesis of the research* was the assumption that in the conditions of war, new approaches to the formation of energy security in the national dimension should be sought, including taking into account vulnerable sections of the population. *Presenting main material.* Statistical analysis shows that the factors of deepening energy poverty have become actualized in Ukraine. It was determined that energy poverty can be caused by a combination of the following factors: low income; inefficient buildings and devices in them; high energy prices; lack of information on incentive tools to reduce energy consumption. It is emphasized that energy poverty is caused by lack of access to electricity and lack of clean energy for cooking. It is summarized that the issue of strengthening the protection of socially vulnerable consumers is becoming extremely acute and is gaining scale of national importance. *Originality and practical significance of the research.* All parties involved in ensuring competition on energy markets should be actively involved in the most beneficial way for consumers. The stated thesis should become a source and constant for state institutions, regulatory bodies, consumer organizations, business organizations, scientists and others. *Conclusions.* Solving the problem of protecting vulnerable consumers and overcoming the devastating impact of war on the situation with energy poverty is possible through the implementation of the policy of social support of the population through the development of the Institute for the Protection of Consumer Rights with the provision of maximum openness of the activities of energy infrastructure entities, the use of a public control mechanism, and the creation of an energy platform and monitoring. The issue of energy poverty is directly related to the issue of ensuring the energy security of the country, which, in turn, is an integral component of national security.

Key words:

social orientation, energy policy, vulnerable consumer groups, limited solvency of the population, infrastructural connections.

Постановка проблеми. Збройна агресія РФ, порушення інфраструктурних зв'язків через воєнні дії, брак фінансових, інвестиційних та матеріально-технічних ресурсів, обмежена платоспроможність населення, — все це призвело до того, що Україна, на сучасному етапі економічного розвитку перебуває на дуже низькому соціально-економічному рівні, тому питання щодо відображення соціальної спрямованості в державній енергетичній політиці України, встановлення проблем та інструментів вирішення соціальних проблем у цій площині є, як ніколи, актуальним.

Спираючись на дослідження Міністерства соціальної політики України наведемо деякі статистичні дані щодо рівня життя населення та бідності. Зазначимо, що у 2022 році Держстат припинив проведення низки статистичних спостережень, тому дані за 2022 рік у 2023 році не має можливості отримати.

2021 рік характеризується таким становищем: мінімальні доходи населення порівняно з відповідним періодом попереднього року склали 1 079,8 млрд грн, що становило 120,9%. Ріст наявного доходу (використовується населенням на придбання товарів та послуг) збільшився на 15,2%, а реального, який визначено з урахуванням цінового фактору – на 5,6%. Найнижчий рівень середньомісячної заробітної плати, в розрізі видів економічної діяльності, спостерігався у працівників, зайнятих поштовою та кур'єрською діяльністю, – 8 009 грн (58,9% до середнього рівня по економіці), а найвищим – у працівників авіаційного транспорту – 27 084 грн (199,1%). Щодо витратної складової маємо такий стан – середньомісячні сукупні витрати одного домогосподарства у 2021 року склали 10 968 грн (2020 році – 9 689 грн), міського – 11 262 грн, сільського – 10 350 грн. У структурі сукупних витрат основна частка витрат належить споживчим витратам – 92,6 %, (2020 р. – 92,7%, з них: продовольчі товари – 47,3%;





непродовольчі товари – 30,7%; послуги – 14,6%).

2022 рік: за оцінками міжнародних організацій ВВП скоротився на 35%5, за оцінками Мінекономіки – на 30,4%, рівень інфляції (індекс споживчих цін) становить 26,6%, поточні прямі збитки завдані інфраструктурі України сягають 135,9 млрд дол. США [1].

Інститутом демографії та соціально-економічних досліджень імені М. В. Птухи було здійснено прогнозування рівня бідності на 2022 рік за трьома сценаріями розвитку соціально-економічних процесів внаслідок російсько-української війни [2]: «Незалежно від сценарію розвитку соціально-економічних процесів, у 2022 році в Україні очікується суттєве зростання рівня бідності (рівень бідності за витратами нижче фактичного прожиткового мінімуму). За найбільш оптимістичними оцінками (зниження ВВП на 20%; зростання ІСЦ на 18%; мінімальні державні гарантії (мінімальна зарплата, мінімальна пенсія, рівень забезпечення ПМ) будуть відповідно до закладених у бюджеті на 2022 рік параметрів; середня зарплата для різних груп регіонів складе по відношенню до 2021 року: 110, 90 та 70% відповідно; середня пенсія становитиме 4500 грн. на місяць; доходи, відмінні від зарплати та соціальних трансфертів, зміняться в середньому відповідно до темпів ВВП, але з урахуванням групи регіонів), показник зросте з 39,9% у 2021 році до 57,6% у 2022-му. Згідно з середніми варіантами (Зниження ВВП на 30%; зростання ІСЦ на 23%; мінімальні державні гарантії (мінімальна зарплата, мінімальна пенсія, рівень забезпечення ПМ) будуть відповідно до закладених у бюджеті на 2022 рік параметрів; середня зарплата для різних груп регіонів складе по відношенню до 2021 року: 100, 80 та 60% відповідно; середня пенсія становитиме 4400 грн. на місяць; доходи, відмінні від зарплати та соціальних трансфертів, зміняться в середньому відповідно до темпів ВВП, але з урахуванням групи регіонів) макроекономічних прогнозів (за даними відомих аналітичних агенцій) та поміркованими оцінками експертів соціально-економічної сфери, рівень бідності у 2022 році становитиме 66,7%. За песимістичними оцінками (Зниження ВВП на 45%; зростання ІСЦ на 32%; мінімальні державні гарантії (мінімальна зарплата, мінімальна пенсія, рівень забезпечення ПМ) будуть відповідно до

закладених у бюджеті на 2022 рік параметрів; середня зарплата для різних груп регіонів складе по відношенню до 2021 року: 90, 70 та 50% відповідно; середня пенсія становитиме 4300 грн. на місяць; доходи, відмінні від зарплати та соціальних трансфертів, зміняться в середньому відповідно до темпів ВВП, але з урахуванням групи регіонів), які передбачають найгірші сценарії розвитку подій, показник зросте до 79,3% або майже вдвічі порівняно з попереднім роком».

2023 рік, прогноз за джерелом [3]:

–зростання ВВП: номінальний +132,8%;

–зростання ІСЦ на 28%;

–межа бідності відповідно складе 6 986 грн на особу на місяць (проти 5 458 грн у 2022 році);

–мінімальні державні гарантії відповідно до закладених у бюджеті на 2023 рік (мінімальна зарплата 6 700 грн, мінімальна пенсія – 2 093 грн на місяць;

–рівень забезпечення ПМ для виплати соціальної допомоги – на рівні 2022 року);

–середня номінальна заробітна плата: 18 261 грн (зростання у номінальному виразі на 30,2%);

–середня пенсія: (з урахуванням індексації з 1.03.23 р.) зросте за рік на 4,5%;

–доходи, відмінні від зарплати та соціальних трансфертів, зміняться в середньому відповідно до темпів ВВП (зростання у номінальному виразі на 32,8%).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Енергетична бідність та визначення вразливих груп споживачів є системною проблемою у всьому світі. Саме з цих причин, у фокусі політики європейської спільноти енергетична бідність та вразливий споживач [5, 6] розглядаються, як одна із топ-10 стратегічних задач на шляху до забезпечення сталого розвитку енергетики і суспільства в цілому. Щодо вітчизняної науки, то ґрунтовному аналізу якості життя населення, оцінці якості життя в Україні на основі суб'єктивних показників добробуту присвячені роботи [7-10]. Особливої уваги заслуговує дослідження [10] в якому в динаміці проаналізована загальна самооцінка населенням країни свого життя, рівня доходів, бідності, житлових умов, стану здоров'я, доступності сучасних засобів комунікації та інших характеристик умов та якості життя. Дослідження є, і вони є ґрунтовними. Але, в умовах сьогодення, в умовах, коли за

самим оптимістичним сценарієм рівень бідності серед домогосподарств з дітьми зростає: з 43,9 до 64,5% або на 47%; в той же час серед домогосподарств без дітей – з 35,4 до 49,7% або на 40%, у містах з 34,8 до 52,9% або на 52%, в той же час у селах – з 50,1 до 67,2% або на 34% питання чіткого визначення вразливих груп споживачів з визначенням інструментів адресної системи соціальної допомоги, потребує більш детального наукового пошуку, бо відповідь на це питання дає змогу: встановити поріг енергетичної бідності; з'ясувати, яким категоріям і якій кількості населення загрожує цей стан; розробити та застосувати механізми та інструменти задля реалізації політики соціальної підтримки населення, моніторингу ефективності та результативності державних соціальних програм, планування та реалізації міжнародних гуманітарних програм і заходів, оцінки їх впливу тощо.

Мета статті полягає у розробленні рекомендацій щодо з'ясування шляхів розв'язання проблеми захисту вразливих споживачів як складової соціальної спрямованості в державній енергетичній політиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. За доволі оптимістичним економічним сценарієм, у бюджеті 2023 року, рівень бідності у 2023 році зростає до 64,1%. Це означає, що дві третини громадян України, у 2023 році, будуть жити на межі або за межею бідності. «Наразі ключовою проблемою в Україні є раптова бідність внаслідок різкого погіршення умов життя, що найбільш боляче відчувають домогосподарства з дітьми. Раптова бідність згодом може набути ознак сталої або хронічної бідності внаслідок негативного прямого чи опосередкованого впливу війни на життя людей» [4]. На рисунку 1 наведено прогноз рівня бідності в Україні у 2022 та 2023 роках.

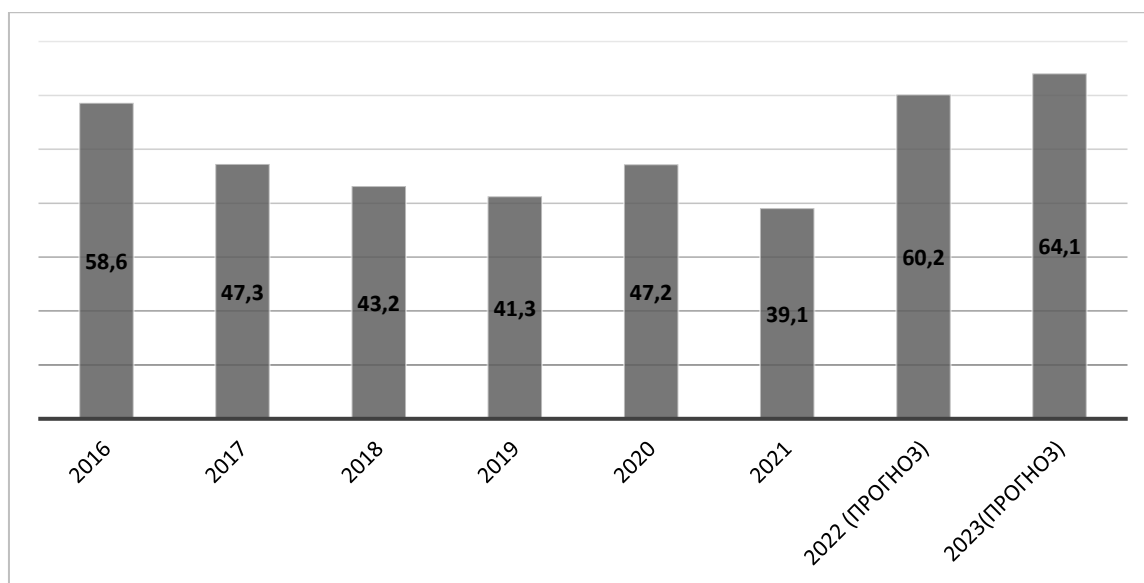


Рисунок 1 – Прогноз рівня бідності в Україні у 2022 та 2023 роках (за критерієм «витрати нижче фактичного прожиткового мінімуму»), %.

Джерело: розраховано авторами за даними [9]

Статистичний аналіз свідчить про те, що в Україні актуалізувалися фактори поглиблення енергетичної бідності. У висновку Європейського економічного і соціального комітету «Tackling energy poverty and the EU's resilience: challenges from an economic and social perspective» визначено, що енергетичну бідність може спричинити комбінація таких факторів: низький дохід; неефективні будівлі та прилади в них; високі ціни на енергоносії; нестача інформації про інструменти

стимулювання зменшувати енергоспоживання. Окрім того, у звіті Міжнародного енергетичного агентства «Energy Access Outlook: from Poverty to Prosperity, World Energy Outlook-2017 Special Report» визначено, що енергетичну бідність спричиняють відсутність доступу до електроенергії та брак чистої енергії для приготування їжі. Тому питання посилення захисту соціально вразливих споживачів набуває виняткової гостроти та здобуває масштабів національного значення.





Європейською комісією ще у 2016 році було представлено робочий документ [11], за яким перешкодами на шляху об'єднаного енергетичного ринку є: по-перше, недосконалість заходів захисту вразливих споживачів; по-друге, подолання енергетичної бідності. Проблематика вразливих споживачів не залишається поза увагою Агентства зі співпраці енергетичних регуляторів Європейського Союзу [12]. Уперше термін «вразливий споживач» з'явився в документах Євросоюзу на позначення окремої категорії споживачів із обмеженими можливостями. Незважаючи на вживання в документах і законодавстві ЄС, це поняття не має дефініції. Загальною ознакою під час визначення вразливих споживачів є їхня нездатність забезпечувати себе та свої сім'ї внаслідок об'єктивних умов нестачі фінансових коштів, яка може бути постійною або тимчасовою, і потреба в системі заходів підтримки з боку держави.

У більшості країн вразливі споживачі безпосередньо або опосередковано визначаються відповідно до зумовлених і прийнятих критеріїв, які встановлюють їхню вразливість. Існує кілька факторів для визначення категорій вразливих споживачів:

1) рівень місячного доходу на утримання житла – цей критерій використовується в більшості країн, де існує певна система економічної підтримки (електроенергія: Бельгія, Франція, Великобританія, Ірландія, Італія, Румунія, Словенія, Албанія, Боснія і Герцеговина, Сербія, МООН Косово; газ: Австрія, Бельгія, Франція, Великобританія, Угорщина, Ірландія, Італія та Румунія);

2) літні громадяни з установленим низьким доходом (електроенергія: Ірландія та Іспанія, Боснія і Герцеговина, Сербія; газ: Ірландія);

3) усі літні громадяни (електроенергія та газ: Великобританія і Ірландія);

4) домогосподарства з дітьми зі встановленим низьким рівнем доходу (електроенергія: Італія, Франція, Іспанія, Хорватія; газ: Італія);

5) усі домогосподарства з дітьми (електроенергія: Іспанія, Сербія; газ: Великобританія, Ірландія);

6) усі домогосподарства (електроенергія: Іспанія);

7) люди з обмеженими фізичними можливостями зі встановленим низьким рів-

нем доходу (електроенергія: Великобританія, Ірландія, Іспанія, Сербія; газ: Бельгія, Болгарія);

8) усі люди з обмеженими фізичними можливостями (Бельгія, Албанія, Боснія і Герцеговина);

9) споживачі з віддалених місцевостей;

10) безробітні (Албанія).

У деяких країнах такі групи споживачів, як домогосподарства з дітьми, люди з обмеженими фізичними можливостями та літні громадяни, мають право на підтримку, яка часто пов'язана з рівнем доходу. У низці країн (Болгарія, Угорщина) вразливі споживачі встановлюються Центрами соціальної підтримки в індивідуальному порядку. Варто зауважити, що рівень щомісячного доходу є найпопулярнішим критерієм. Однак, очевидним є і той факт, що проблему енергетичної бідності населення неможливо вирішити лише за рахунок збільшення його доходної частини. Тому у багатьох країнах світу, з подолання енергетичної бідності, реалізуються насамперед практичні заходи.

Зокрема, у країнах ЄС споживачі мають як економічний, так і неекономічний захист. Поширеним інструментом неекономічної підтримки є захист від відключення енергопостачання. Зокрема, подібна норма рішення діє приблизно в 60 % всіх країн (в електроенергетиці: Бельгія, Чеська Республіка, Естонія, Фінляндія, Франція, Великобританія, Угорщина, Ірландія, Італія, Люксембург, Норвегія, Румунія, Словенія, Іспанія, Швеція і Нідерланди). До того ж системи неекономічної підтримки співіснують із системами економічної підтримки, що дає змогу створити належну систему соціально-го захисту для вразливих споживачів.

Варто зазначити, що в більшості країн системи надання допомоги малозабезпеченим групам населення не прив'язані безпосередньо до енергетики – вони передбачають або надання нематеріальної допомоги, наприклад, у формі гарантій невідключення, або – фінансова підтримка, зокрема у вигляді соціальної допомоги.

Скажімо, у Фінляндії захищеними від відключення є всі споживачі з низьким доходом, що перебувають у важкій ситуації, через, наприклад, серйозну хворобу чи без-

робіття. У Латвії міські постачальники, за законом про енергоринок і умовами ліцензії міського постачальника, зобов'язані постачати електроенергію вразливим споживачам. У Греції від відключення убезпечені громадяни старше 65 років, які проживають самі або з іншими особами похилого віку. У Португалії існує зобов'язання завчасно сповіщати споживачів, що використовують обладнання життєзабезпечення, про заплановане припинення подачі електрики. У Словенії системний оператор не має знижувати обсягів постачання електрики та газу вразливим споживачам нижче рівня, який, із огляду на обставини, необхідний для убезпечення життя і здоров'я споживача та інших осіб, які проживають з ним. Постачання електроенергії вразливим споживачам є відповідальністю системного оператора. Побутові споживачі зобов'язані надати системному операторові, по-перше, докази отримання соціального забезпечення, а по-друге, медичне свідоцтво, що неспростовно свідчитимуть: життя та здоров'я споживача або іншої особи, яка проживає спільно зі споживачем, залежать від медичного обладнання, що працює від електрики, і перебоїв в постачанні електроенергії загрожують життю.

Виділяють такі неекономічні схеми підтримки вразливих споживачів:

– спеціальна послуга для сліпих людей, що передбачає інформування телефоном про нараховані платежі та можливість особистого відвідування споживача з метою надання інформації про правила безпеки під час використання газу (Греція);

– для незаможних споживачів мають бути доступними такі переваги: платіжні засоби, відстрочені платежі, лічильники за передплатою, збільшення кількості знять показів лічильника для вразливих споживачів, зокрема пенсійного віку, недієздатних, із хронічними захворюваннями, сліпих, слабозрячих, глухих, із порушенням слуху (Великобританія).

В Італії та Іспанії існують знижки за тарифами на електрику для певних груп споживачів (вразливих споживачів). Австрія стосовно систем підтримки в секторі енергетики надає допомогу в опаленні федеральних штатів, що гарантують спеціальні виплати на витрати з оплати опалення в зимовий час для захисту людей від холоду.

В Ірландії уряд надає субсидії на покриття таких видатків:

а) на потужність до 2 400 кВт·год одиниць електрики та постійну плату за електрику;

б) на споживання газу на € 545 і комбіновану плату за газ.

Нетарифні рішення (зазвичай із використанням або упровадженням системи соціального забезпечення) є ліпшими, оскільки не перешкоджають функціонуванню ринкових механізмів. Ідеться про різні податки на енергію або ПДВ залежно, наприклад, від доходу, географічних умов, промислової ситуації, конкурентної ситуації; пропорційні субсидії або одноразові виплати; соціальні пільги. У таких країнах як Великобританія, Данія та Нідерланди розроблено низку заходів спрямованих на забезпечення достатнього рівня енергоефективності для соціального житла, яке орендується населенням з низьким рівнем доходу.

Політика щодо захисту вразливих споживачів на практиці є складником загальної соціальної політики або представлена у формі безпосередньої допомоги вразливим категоріям споживачів. У низці країн системи підтримки споживачів із низьким рівнем доходу ґрунтуються на застосуванні соціального тарифу, в деяких інших – установлюються в межах корпоративної соціальної відповідальності. Крім того, у багатьох країнах є інститут енергетичного омбудсмена, який допомагає споживачам у разі порушення їхніх прав.

Щодо України, то до війни в країні діяла програма «теплих кредитів», яка передбачала відшкодування частини суми кредиту на придбання енергоефективного обладнання та матеріалів, утеплення будинків, придбання котлів. Протягом шести років програмою змогло скористатися понад 850 тисяч українських родин. Хоча варто зазначити, якщо у 2020 році на програму виділили 400 мільйонів гривень, то у 2021 році – тільки 150, і, за зрозумілих обставин, 2022 та 2023 роки залишилися без фінансування.

Досягнення цілей політики соціального захисту вразливих споживачів та подолання енергетичної бідності пов'язано із значними матеріальними витратами, однак, в умовах обмеженості ресурсів та існуючих тенденцій бідності вирішення проблеми можливо лише





шляхом розробки та здійснення комплексу взаємопов'язаних правових, економічних та політичних заходів.

Забезпечення надійної, стійкої, безпечної поставки енергії за прийнятними цінами, беручи до уваги права споживачів і необхідність захисту вразливих споживачів, є складним завданням для регулюючого органу у галузі енергетики. Усі сторони, які беруть участь у забезпеченні конкуренції на енергоринках, мають активно залучатися найбільш вигідним для споживачів чином. Наведена теза має стати вихідною й константною для державних установ, органів регулювання, організацій споживачів, бізнес-організацій, науковців та інших. Комунікація та співробітництво всіх зацікавлених осіб особливо важливі для своєчасного та ефективного захисту споживачів.

Для розв'язання проблем соціального характеру у сфері енергетичної політики та подолання енергетичної бідності рекомендуються нижченаведені заходи, це:

– розвиток інституту захисту прав споживачів із забезпеченням максимальної відкритості діяльності суб'єктів енергетичної інфраструктури, урахуванням думки споживачів під час прийняття рішень щодо встановлення тарифів;

– використання механізму громадського контролю через створення й роботу Ради споживачів (обов'язково за участю споживачів) із розробленням «дорожньої карти» діяльності цієї Ради. Основними функціями Ради споживачів, за пропозицією авторів, є: підготовка висновків до проектів інвестиційних програм суб'єктів енергетичної інфраструктури (ЕІ) з урахуванням захисту інтересів вразливих споживачів, підсумків широкого обговорення, а також взаємозв'язку зі стратегічними документами у сфері розвитку енергетичної інфраструктури; здійснення громадського контролю тарифного регулювання з урахуванням пропозицій щодо встановлення тарифів на послуги енергокомпаній; забезпечення взаємодії споживачів із енергетичними компаніями, із органами виконавчої влади, що здійснюють функції з узгодження та затвердження інвестиційних програм суб'єктів ЕІ.

– створення енергетичної платформи для обговорень усіх гострих питань і проведення моніторингу. Цей інструмент може

допомогти у здійсненні демократичних обговорень існуючих проблем, що безпосередньо стосуються побутових споживачів; у прийнятті рішень, що допомагають майбутнім фахівцям набути навичок для роботи в неурядових організаціях, а також у громадському та бізнесовому середовищі; у розробці програм, що спрямовані на інформування та навчання споживачів, допомогу в зниженні споживання енергії тощо. Обізнаність споживача зі своїми правами, обов'язками та даними ринку дозволяє забезпечити високу якість нормотворчої діяльності, закладає підґрунтя для успішного функціонування енергетичного сектору економіки країни (відповідає на потреби і пріоритети людей забезпечуючи принцип суверенітету, що означає дотримання прав споживачів та реальну можливість бути повноцінними суб'єктами енергоринку шляхом впливу на рівень цін із боку попиту);

– проведення моніторингу, на основі якого готуються публічні звіти, аналітичні документи, які дають змогу бачити актуальні проблеми, зміни, що відбуваються в управлінських процесах, та вчасно і адекватно реагувати, здійснювати коригуючі заходи відповідно до наданих рекомендацій.

– розроблення відповідного нормативно-правового підґрунтя щодо захисту споживачів. Формування такого нормативного поля має базуватися на принципі забезпечення соціального благополуччя, прозорості та загальнодоступності інформації про стан суб'єктів ЕІ і відповідати принципам Європейського законодавства, оскільки кінцевий споживач зацікавлений в отриманні якісної енергетичної послуги за адекватною ціною і тарифом, а енергокомпанія – віддачі на вкладений інвестиційний капітал за такої сформованої ціни для споживачів;

Наразі, задля з'ясування кількості вразливих споживачів енергоресурсів, наріла потреба у формуванні збору репрезентативних даних щодо умов життя домогосподарств та їх доходів у воєнний період.

Висновки та перспективи подальших досліджень Розв'язання проблеми захисту вразливих споживачів та подолання руйнівного впливу війни на ситуацію з енергетичною бідністю можливо за рахунок реалізації політики соціальної підтримки населення шляхом розвитку інституту захисту прав

споживачів із забезпеченням максимальної відкритості діяльності суб'єктів енергетичної інфраструктури, використання механізму громадського контролю, створення енергетичної платформи та проведення моніторингу. Моніторинг як інструмент управління дає змогу розглядати управлінську діяльність як низку проектних циклів, що допомагає з кожним умовним циклом підніматися на новий щабель якості та розробляти нові заходи на основі відкоригованої картини.

Забезпечення рівного доступу кожної людини до енергетичних послуг, посилення залучення споживача в енергетичний ринок і налагодження зворотного зв'язку з постачальниками енергії є важливим чинником соціальної та економічної інтеграції країни у європейсько-енергетичний простір.

Варто зазначити, що питання енергетичної бідності на пряму пов'язано із питанням забезпечення енергетичної безпеки країни яка, у свою чергу, є невід'ємною складовою національної безпеки, саме питання врахування фактору енергетичної бідності під час оцінки енергетичної безпеки, на думку авторів, потребує окремого наукового дослідження.

Література

1. На листопад 2022 року загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, складає майже \$136 млрд. URL: <http://surl.li/egmua> (дата звернення: 10 серпня 2023)

2. Прогнозна оцінка рівня бідності в Україні у 2022 році за трьома сценаріями розвитку соціально-економічних процесів внаслідок російсько-української війни. URL: [https:// http://surl.li/mroqi](https://http://surl.li/mroqi) (дата звернення: 10 серпня 2023)

3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1527959>. (дата звернення: 10 серпня 2023)

4. Дитяча бідність: прогнозні оцінки впливу війни на стан домогосподарств з дітьми. URL: <https://idss.org.ua/arhiv/Ukraine%20Child%20Poverty%20Brief%202023%20ukr.pdf> (дата звернення: 10 серпня 2023)

5. Clean energy for all. Europeans. URL: [https:// ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-](https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-)

[strategy-andenergy-union/clean-energy-all-europeans](https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-strategy-andenergy-union/clean-energy-all-europeans). (дата звернення: 10 серпня 2023)

6. Pye S., Dobbins S., Baffert C., Brajković J., Grgurev I., Miglio D. R., Deane P. Energy Poverty and Vulnerable Consumers in the Energy Sector Across the EU: Analysis of Policies and Measures London. 2015. URL: https://www.ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/INSIGHT_E_Energy%20Poverty%20-%20Main%20Report_FINAL.pdf. (дата звернення: 10 серпня 2023)

7. Вітковська К. В. Методологічні аспекти оцінки рівня життя в регіонах України. *Статистика України*. 2020. № 4. С. 54–60. Doi: 10.31767/su.4(91)2020.04.06.

8. *Вплив коронавірусної кризи на бідність: перші наслідки для України* / Черенько Л. М. та ін.; НАН України, Інститут демографії та соц. досліджень ім. М. В. Птухи. Електронне видання. Київ, 2020. 76 с.

9. Лібанова Е., Осауленко О., Черенько Л. *Оцінка якості життя в Україні на основі суб'єктивних показників добробуту*: монографія. Warsaw. RS Global Sp. z O.O., 2020. 361 p.

10. Пальчук О. І. Якість життя населення: грані проблем у фокусі перетворень. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 21. С. 96–102.

11. Commission staff working document, Evaluation Report covering the Evaluation of the EU's regulatory framework for electricity market design and consumer protection in the fields of electricity and gas Evaluation of the EU rules on measures to safeguard security of electricity supply and infrastructure investment (Directive 2005/89), SWD(2016) 412 final. URL: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2_en_autre_docum. (дата звернення: 10 серпня 2023)

12. European Union Agency for the Cooperation of Energy Regulators. URL: <https://acer.europa.eu/en>. (дата звернення: 10 серпня 2023)

References

1. As of November 2022, the total amount of damage caused to the infrastructure of Ukraine is almost \$136 billion. (2022). Retrieved from: <http://surl.li/egmua/> (application date: August 10, 2023)

2. Forecast assessment of the level of poverty in Ukraine in 2022 according to three scenarios of the development of socio-



economic processes as a result of the Russian-Ukrainian war. (2022). Retrieved from: <http://surl.li/mroqi>. (application date: August 10, 2023)

3. Explanatory note to the draft Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2023". (2022). Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1527959>. (application date: August 10, 2023)

4. Child poverty: predictive estimates of the impact of the war on the state of households with children. (04.2023). Retrieved from: <https://idss.org.ua/arhiv/Ukraine%20Child%20Poverty%20Brief%202023%20ukr.pdf>. (application date: August 10, 2023)

5. Clean energy for all. Europeans. (03.2019). Retrieved from: <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-strategy-andenergy-union/clean-energy-all-europeans>. (application date: August 10, 2023)

6. Pye, S., Dobbins, S., Baffert, C., Brajković, J, Grgurev, I., Miglio, D. and Deane, P. (2015). Energy Poverty and Vulnerable Consumers in the Energy Sector Across the EU: Analysis of Policies and Measures London, Insight_E. Retrieved from: https://www.ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/INSIGHT_E_Energy%20Poverty%20-%20Main%20Report_FINAL.pdf. (application date: August 10, 2023)

7. Vitkovska, K. V. (2020). Methodological aspects of the assessment of the standard of living in the regions of Ukraine.

Statistics of Ukraine, 4. 54–60. doi: 10.31767/su.4(91)2020.04.06.

8. Cherenko, L. M. (Eds.). (2020). The impact of the coronavirus crisis on poverty: the first consequences for Ukraine. Kyiv, NAS of Ukraine, Institute of Demography and Soc. research named after M.V. Ptukhy, 76.

9. Libanova, E., Osaulenko, O., Cherenko, L. (2020). Assessment of the quality of life in Ukraine based on subjective indicators of well-being: monograph. Warsaw. RS Global Sp. z O.O., 361.

10. Palchuk, O. I. (2018). Quality of life of the population: the facets of problems in the focus of transformations. *Global and national economic problems*, 21, 96–102.

11. Commission staff working document, Evaluation Report covering the Evaluation of the EU's regulatory framework for electricity market design and consumer protection in the fields of electricity and gas Evaluation of the EU rules on measures to safeguard security of electricity supply and infrastructure investment (Directive 2005 /89), SWD. (2016). 412 final. Retrieved from: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2_en_autre_docum. (application date: August 10, 2023)

12. European Union Agency for the Cooperation of Energy Regulators. Retrieved from: <https://acer.europa.eu/en> (application date: August 10, 2023).

Стаття надійшла

до редакції : 10.08.2023 р.

Стаття прийнята

до друку: 29.09.2023 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Самойленко І. О., Гатило В. П. Соціальна спрямованість енергетичної політики: українські реалії та досвід країн ЄС. *Часопис економічних реформ*. 2023. № 3 (51). С. 80–88.

